

‘Zeg ja tegen het leven in al zijn verschijningsvormen’

Albert de Booij spreekt met prof. dr. Peter Sloterdijk

Het hotel waar we Peter Sloterdijk ophalen, ademt de art-decosfeer van het begin van de vorige eeuw en doet onwillekeurig denken aan de schilder Gustav Klimt, en daarmee aan de Witgensteinfamilie, de componist Gustav Mahler, de dichter Rainer Maria Rilke en de Britse filosoof Bertrand Russell. Een bonte mengeling personages die opdoemt uit een ver verleden. Witgenstein, die wel bekend staat als de belangrijkste filosoof van de 20ste eeuw, werd eens als gast door Russell opgehaald van het station in Londen. Toen de trein het station binnenreed zei Russell: “God is gearriveerd!” Dit zegt iets over de achting die de Brit had voor de aforistische filosoof uit Wenen. Een dergelijke statuur begint ook Peter Sloterdijk te krijgen. In Amerika heeft hij al de populariteit van een superstar. De Fransen noemen hem de ‘nieuwe Nietzsche’. Sloterdijk is, kortom, wereldberoemd.

De filosoof heeft weinig tijd en kan slechts een kort gesprek toestaan van maximaal een uur, dat bovendien moet plaatsvinden in de auto die ons van het hotel naar luchthaven Schiphol brengt!

De enigszins deprimerende sfeer van het hotel, de locatie van het gesprek (de achterbank) en zijn vooruitgesnelde roem (en beruchtheid) voorspellen weinig goeds. Maar hoe anders pakt dit uit! Op de achterbank van de auto ontpopt zich een buitengemeen geanimeerd en plezierig gesprek. Hoewel Sloterdijk moe is van de afgelopen dagen, schitteren zijn pretogen en vertelt hij over zijn werken en zijn (positieve) visie op de toekomst. Hier is een jonge, enthousiaste vent aan het woord.

‘Kritiek van de cynische rede’

Sloterdijk, zoon van een Duitse moeder en een Nederlandse vader studeerde filosofie, germanistiek en geschiedenis en verwierf roem toen hij in 1983 zijn boek ‘Kritiek van de cynische rede’ publiceerde (het best ver-

kochte Duitstalige filosofisch werk van na de oorlog), een pleidooi voor de herwaardering van de oorspronkelijke bedoelingen van de Verlichting. In dit boek maakt hij de filosofische balans op en accepteert hij dat onze westerse maatschappij vooral gebaseerd is op nihilisme. Zelf stelt hij een andere benadering voor. Zijn motto is: ‘kies voor het

“Kies voor een vrolijk leven van je eigen leven.”

vrolijk leven van je eigen leven’.

De houding die mensen van nu tegenover nihilisme aannemen is cynisme, dat hij ziet als uitvloeisel van de Verlichting. Dit cynisme stelt hij tegenover kynisme* dat hij prefereert als een meer adequate reactie op nihilisme. Sloterdijk houdt zich niet bezig met de grot metafysische, ontologische en cognitieve problemen. Over deze ‘Grote

Thema’s’ zegt hij in ‘Kritiek van de cynische rede’ dat zij niets anders zijn en waren dan ontwijkingen en halve waarheden. ‘Deze futiele hoge vluchten - God, het Universum, Theorie, Praxis, Subject, Object, Lichaam en Geest, Betekenis. Het Niets - dit alles is niets. Het zijn slechts namen voor jonge mensen, voor buitenstaanders, geestelijken en sociologen’. Niet voor niets is de lievelingsfilosoof van Sloterdijk dan ook Friedrich Nietzsche, die met ‘God is dood’ tegelijk de surrogaat-transcendenties voor dood verklaart.

Een andere belangrijke inspiratiebron is Martin Heidegger. De cynische rede heeft als inzicht de volstrekte doelloosheid van ons bestaan, gesymboliseerd door Heideggers ‘Sein zum Tode’ (alles staat in het teken van een dood die wenkt). Het gaat Sloterdijk erom goede doeleinden na te streven met goede middelen en niet zoals in het cynisme goede doelen nastreven met slechte middelen (interessant om te zien dat dit ook het motto is van de Nederlandse wetenschapsfilosoof Rein Gerritsen, elders in dit magazine). Over het kynisme schrijft Sloterdijk: ‘De kern

Tekst: Albert de Booij
Fotografie: Enith Stenhuys

Albert de Booij en Peter Sloterdijk

* Redactie: Het kynisme en het cynisme zijn beide terug te voeren naar dezelfde bron, de Griekse school der cynici van Diogenes in de 4de eeuw voor Christus. Deze cynici dreven de spot met het opscheppen van machthebbers en wantrouwden de abstracte taal van Plato. Voor Sloterdijk is het cynisme een houding van mensen met macht en het kynisme van mensen zonder macht. Het gaat Sloterdijk om emancipatie van de mens en niet om wetenschappelijk-instrumenteel denken. Het gaat uiteindelijk om de 'eigen ervaring van de menselijke aard in de moeite die het kost naïeve beelden van het zelf en de wereld kritisch uit de weg te ruimen'. Sloterdijk herinnert ons aan Kants Sapere aude!: heb de moed je van je eigen verstand te bedienen.

van het kynisme is een kritische, ironische filosofie van de zogenaamde behoeften, het zichtbaar maken van de fundamentele mate-loosheid en absurditeit van die behoeften'.

R. Devos beschrijft de cynicus in zijn artikel over Sloterdijk in het Kritisch Denkerslexicon als volgt: 'De cynicus spreekt over zichzelf in de vorm van een betekenis. Maar wanneer hij zegt 'zo ben ik' bedoelt hij 'zo is hét'. Zijn schaamteloosheid berust op het besef

"We zijn lui geworden in het Westen."

dat zijn kwaad deel uitmaakt van het algemene kwaad. Het cynisme is een universele sfeer geworden, het is de geest van de tijd. Sloterdijk laat zien hoe het de hele samenleving beheerst: het leger, de politiek, de seksualiteit, de geneeskunde, de religie en de wetenschap. Deze vormen de zes 'kardi-

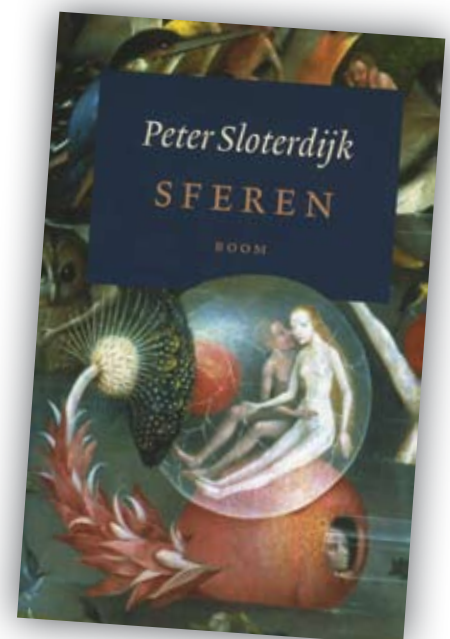
nale cynismen'. Voeg er nog de secundaire cynismen aan toe: de betekenis, de grap en de misdaad, het cynisme van de informatiesector en het geldcynisme, en met Oscar Wilde kan hij samenvatten: 'Ik ben volstrekt niet cynisch, ik heb alleen ervaring, en dat komt ongeveer op hetzelfde neer.'

Het cynisme zit ons in merg en been, in elke vezel, cel, gelaatsexpressie. De fenomenologie van de cynische rede is daarom ook een 'psychosomatiek van de tijdgeest'

Anti-held

Voor Sloterdijk is Diogenes de anti-held. Deze bezat niets en weigerde zijn vrijheid van denken in te ruilen voor comfort. Zoals bekend woonde hij in een ton, maar op de vraag waar hij thuishoorde antwoordde hij: 'ik ben een wereldburger'. De kynicus als kosmopoliet. Diogenes ging overdag eens op zoek met een lantaarn.naar een mens. Diogenes verachtte zijn vervreemde medeburgers en vond dat de misvormde mensen zich schamen voor de verkeerde dingen. Zo schamen zij zich voor hun animale kanten, maar daarentegen niet voor hun leugens, onrechtvaardigheden en rücksichtslose winstbejag. Hoe actueel! De fascinatie van Diogenes ten aanzien van het kynische is gebaseerd op het feit dat hij de wereld niet ervaart als absurd, tragisch of betekenisloos,

maar beziet met een positieve opgewekt-heid. Kynisme is, volgens Sloterdijk, een filosofische houding gebaseerd op een normaal, doodgewoon leven. Cynisme daarentegen bestempelt hij als de morele ziekte van de 20ste eeuw. Een bevriend politicus wees hem er ooit eens op dat er een soort mens is die nog onverdraaglijker is dan de cynicus; de domoor. Na jaren moet Sloterdijk het hier mee eens zijn.

Sloterdijk wil 'dat de mens zijn mogelijkheden ontplooit en rijker wordt, materieel en geestelijk. In het moderne welvaartssysteem is écht gebrek grotendeels geëlimineerd. Verrijking bestaat uit een toename van mogelijkheden en variatie. Dit als gevolg van de ontplooiing. Bij sommigen leidt dit echter tot een gebrek aan het gebrek. Als de armoede de mensen naar het hoofd stijgt, dan ontstaan ideologieën en ressentiment, waarin rijkdom verdacht is.' We hebben behoefte aan optimisme in plaats van de zorg om te overleven. Er is al genoeg berichtgeving over catastrofes. Bij Sloterdijk is geen plaats voor absolute waarheid en evenmin bestaat voor hem zoiets als algemeen geldende ethische principes. Sluitende antwoorden op vragen waar ieder mens mee zit, zoals 'Hoe moet ik leven?' of 'Door welke waarden en principes moet ik me laten leiden?' geeft hij niet.

'Sferen'

In zijn recente werk, de trilogie 'Sferen' (zijn magnum opus) is zijn basisgedachte dat 'wie in de wereld is, ook altijd in een 'sfeer' is'. Hij schreef dit werk als een bevestiging en viering van de traditie van het leven. 'Sferen' gaat over de 'plaats' van de mens in de wereld, door alle tijden. En met plaats doet hij recht aan de ruimte in ieders leven. Het begrip 'waar' staat centraal, niet wanneer. Hij werkt dit begrip uit aan de hand van 'microsferen', de kwetsbare leefwerelden van paren (bijvoorbeeld een kind en zijn beer, of een foetus in de baarmoeder, twee geliefden, een heilige met zijn God, een arts en zijn patiënt). Vervolgens beschrijft Sloterdijk uitgebreid hoe deze intieme betrekkingen zich voortzetten in 'macro-sferen', grotere ruimtes. Dorpen, steden, naties.. Symbolische 'immunitietssystemen'. In zijn derde deel 'Schuim', laat hij zien dat als mensen dicht op elkaar gaan leven er eindeloos veel kleine cellen ontstaan, of om in zijn terminologie te spreken, dat het leven verschuimt. Schuim staat voor fragi-

liteit, individualisme en pluralisme. Onder druk van de dichtheid aan mensen, auto's, consumptiegoederen, televisiekanalen en vakantiebestemmingen, verschuimen wij. Het schuim vormt een moderne massamenleving waarin mensen en dingen zeer dicht op elkaar leven. Hij noemt het een veelkamersysteem waarin men elkaar niet langer kan ontlopen. Door de wanden van iedere cel worden huishoudens tegelijkertijd met elkaar verbonden en van elkaar gescheiden. De filosoof ziet dit schuim als iets positiefs: 'Eén cel in het schuim is nog geen schuim; een enkele cel, maar ook meerdere cellen samen bieden weerstand tegen de kracht van het grotere geheel'. Sloterdijks optimistische conclusie is dat totalitarisme niet meer mogelijk is; het leven speelt zich af in intieme sferen (woningen en vriendenkringen) en vindt zichzelf daar steeds opnieuw uit.

'Du mußt dein Leben ändern'

Onlangs (maart 2009) verscheen in Duitsland bij Suhrkamp Verlag het grote essay 'Du mußt dein Leben ändern – Über Anthropotechnik' (eerste oplage 50.000!) De hoofdtitel is ontleend aan een passage uit een sonnet van de dichter Rilke. Het boek zal in 2010 in een Nederlandse vertaling verschijnen bij uitgeverij Boom. Op mijn vraag of de filosofie nog een toekomst heeft (Sloterdijk schrijft ergens dat hij de boom van de filosofie graag nog een keer in bloei zou willen zien staan) antwoordt hij met een verwijzing naar de dichter Rainer Maria Rilke dat hij de toekomst ondanks alles positief inziet, en vooralsnog ook de toekomst van de filosofie.

Rilke beschrijft in sonnet Archaischer Torso Apollos hoe hij tijdens een bezoek aan het Louvre voelt hoe een 2500 jaar oud Grieks standbeeld hem dwingend toespreekt. Apollo zonder hoofd en geslachtsdelen in steen, maar ondanks het ontbreken van een gezicht voelt hij de blik: 'er is geen plekje van dit beeld dat jou niet ziet'. Rilke voelt een oproep tot verandering van het beeld uitgaan: 'Du mußt dein Leben ändern'. Sloterdijk gebruikt het gedicht als oproep om te luisteren naar de stem uit het steen. Moderne mensen zijn in verwarring gebracht, aldus Sloterdijk, net als Rilke.

Levensdecatlon

In zijn prachtige essay reikt Sloterdijk allerlei oefeningen aan voor artiesten, mystici, sporters, maar ook voor gewone mensen om morele capaciteit te ontplooiën en naar voren te brengen. Het vormt een grondwerk voor een artistieke ethiek, een centrale metafoor voor de menselijke existentie. Het is koorddansen geblazen of beter nog, aldus

Sloterdijk, het is een levensdecathlon, met de aantekening dat we niet precies weten om hoeveel disciplines het precies gaat.

De roep tot verandering kan overal vandaan komen en manifesteert zich als de imperatief: 'Du mußt dein Leben ändern'. Aldus alle beroemde trainers waartoe Sloterdijk Socrates, Boeddha, maar ook alledaagse moralisten, sceptici, priesters en zelfs fitnessstrainers rekent. Waar het om draait is dat 'Anthropotechnik' noodzakelijkerwijs een studie en een herontdekking moet zijn van discipline en tegelijk een repareren van de anti-disciplinaire samenleving. Wij zijn lui geworden in het Westen. Als de mensen uit Azië komen maken we geen schijn van kans meer. Al onze instituties (universiteiten, hogescholen, conservatoria) zullen voor 95% overspoeld worden met Aziaten, aldus Sloterdijk.

Op mijn opmerking dat het prestigieuze pianofestival van Van Cliburn in Amerika is gewonnen door een Koreaan, Chinees en Japanner (eerste drie plaatsen) antwoordt hij dat er minstens 500 Lang Langs in de pijplijn klaar staan om de wereldpodia te veroveren. Het sterke van Azië is namelijk het koppelen van discipline aan ambitie.

Ik vraag hem hoe hij de toekomst ziet. Worden wij steeds meer gereduceerd tot grondstof?

Sloterdijk antwoordt dat wij moeten zijn voorbereid op een soort 'destiny of decadence'. En hij verwijst hiermee naar Venetië dat ook een einde zag komen aan een peri-

“Er staan minstens 500 Lang Langs in de pijplijn klaar.”

ode van voorspoed en glorie. De toekomst van het Westen ziet hij als een enorme musealisatie. De gemiddelde leeftijd van de Europeaan zal almaar toenemen en we worden een maatschappij van ouderen. Jeugd wordt schaars en kostbaar en onwillig om de ouderen te voeden. Toch is hij positief over de toekomst. Er komt een bewustzijnsverandering en dit zal een raamwerk opleveren waarbinnen belangrijke veranderingen ten goede zullen kunnen plaatsvinden.

Prof. dr. Peter Sloterdijk, zoon van een Duitse moeder en Nederlandse vader, is een Duitse filosoof. Hij studeerde filosofie, germanistiek en geschiedenis in München en Hamburg. In 1976 promoveerde hij aan de Universiteit van Hamburg. Vanaf 1980 publiceerde Sloterdijk vele essays, waaronder 'Kritik der zynischen Vernunft' ('Kritiek van de Cynische rede'), 'Sferen' en 'Het heilig vuur' (over de strijd tussen jodendom, christendom en islam). In maart 2009 verscheen zijn jongste werk 'Du mußt dein Leben ändern - Über Anthropotechnik' (uitg. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main).

petersloterdijk@speakersacademy.eu

Tot slot

Ik vraag hem wat hij vindt van Descartes' dualisme. Hiermee zijn inwendigheid en uitwendigheid immers uiteengevallen. Descartes verbreekt de band tussen subject en de wereld en is hiermede verantwoordelijk voor het 'hier sta ik en daar is de wereld'.

'Op dat punt ontspringt wat we de 'moderneiteit' noemen', zo schrijft Sloterdijk ergens. Het subject trekt zich terug in zichzelf en de wereld wordt geobjectiveerd. Tegelijkertijd is er een omtrekkende beweging en we belanden, geconditioneerd, om met Lyotard te spreken in de 'crisis van de Grote zingende Verhalen' (la condition postmoderne). De spagaat tussen een kleine beschermde, eigen gecreëerde sfeer en de enorme, bijna niet te weerstande druk van buitenaf om toe te treden tot 'men' (Heideggers 'das Man') leidt tot een zekere gespletenheid bij de mens.

Peter Sloterdijk antwoordt dat er de laatste 100 jaar geen filosoof is (met uitzondering van een aantal Franse patriotten) die René Descartes nog serieus neemt. Hij is té simplistisch. Vaarwel Descartes! Het antwoord is kort en krachtig.

Inmiddels zijn we aangekomen bij Luchthaven Schiphol en onze fotograaf Enith vraagt hem of hij wil lachen voor op de foto.

'Hoe zou je niet kunnen lachen na dit serieuze gesprek!', schaterert hij. "Wilt u mét bril of zonder bril?" "Mét!"

Lachend neemt hij afscheid van ons en loopt naar Gate B13, voor de vlucht naar Wenen.

Een levensgenieter vliegt weg. 🎓

"Alle filosofie is niets anders dan de bekentenis van een lichaam, de autobiografie van een mens."

— Friedrich Nietzsche —